

Н. С. Орлова,
к. держ. упр., доцент кафедри "фінанси", ДонДУУ
А.І. Іващенко,
аспірантка кафедри "фінанси", ДонДУУ

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розкрито суть необхідності розробки стратегії та стратегічного управління розвитком економіки держави. Також розглянута динаміка основних макроекономічних показників, які характеризують стан економіки України. Розглянуті основні методи сучасного управління та запропоновані шляхи щодо їх удосконалення.

The article examines the main point of necessity of making a strategy and strategic management for economic development of a country. It is considered the dynamics of fundamental macroeconomic indices, that define the condition of Ukrainian economy. Also it is viewed the basic methods of modern management and suggested the ways of its improving.

Ключові слова: стратегічне управління, макроекономічний розвиток, стратегія, макроекономічні показники, методи управління економікою.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Об'єктивна необхідність стратегічного управління економікою держави як запорука її ефективного функціонування є актуальним питанням сьогодення. Стратегія — це загальний напрям розвитку, яке розроблюється вищим керівництвом держави або організації. Термін "стратегія" розглядається багатьма вченими та має досить широкий спектр визначень. Вичерпним поняттям терміна "стратегія" є визначення його Г. Гольдштейном, який визначив стратегію, як систему дій і управлінських підходів, які використовуються для досягнення організаційних завдань і цілей організації [10, с. 112]. Слід зазначити, що дане визначення стратегії розділяє поняття "цілі" та "завдання" і є передумовою до розуміння сутності поняття "стратегія" з точки зору стратегічного управління, оскільки досягнення запланованих цілей передбачає виконання низки завдань, що у свою чергу обумовлює управління процесом реалізації цих завдань. Отже, стратегія являє собою принципи організації діяльності з метою управління процесом реалізації цих запланованих цілей, а стратегічне управління — це передусім управління розвитком.

Стратегія розвитку економіки України визначає, якою може та повинна стати держава в майбутньому, тому є актуальним та необхідним для вивчення з метою подальшого розвитку нашої держави. Майбутнє України багато в чому залежить від характеру обраної стратегії, від того, яким чином і якими темпами будуть реалізовані на практиці стратегічні орієнтири української держави. Модель глобального розвитку — це інструмент, завдяки якому можна знайти та прийняти оптимальне для того чи іншого випадку управлінського рішення. Моделювання процесів глобалізації зумовило появу концепції стійкого розвитку, під яким прийнято розуміти соціально-економічний збалансований розвиток, що не руйнує навколишнє природне середовище та забезпечує безперервний суспільний прогрес.

Слід зазначити, що проблема розвитку стратегічного управління економікою широко дискутується в наукових працях провідних учених України та світу. Серед вітчизняних вчених заслуговують на увагу праці таких вчених, як Сімонова В.С., Пустовойт О., Бухтєєв Н.І., Демченко С. та ін. Однак, попри всі вищезазначені здобутки, вітчизняною наукою на сьогодні не розроблена дієва систе-

ма аналізу та розробки впровадження методів стратегічного управління у контексті розвитку економіки держави у цілому та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення запровадження цих методів. Також недостатньо приділена увага саме таким питанням, як стримування стабільного розвитку економіки через відсутність продуманих та прорахованих стратегічних проектів, розробка поточних стратегій розвитку економіки без урахування довгострокових стратегій, що може призвести до спаду розвитку економіки у цілому. Цим і обумовлюється актуальність цього дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою данної статті є розгляд необхідності стратегічного управління для стимулювання розвитку економіки України, перегляд основних напрямів управління та стратегій їх регулювання, а також розробка пропозицій щодо їх удосконалення.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Ефективне функціонування ринкової економіки можливе лише на засаді опанування нових форм, методів та принципів стратегічного управління. Стратегічне планування та прогнозування є основними складовими стратегічного управління розвитком економіки та економічної системи.

Можливі варіанти темпів зростання у довгостроковій перспективі викладені у Стратегії економічного та соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" (далі — Стратегія економічного та соціального розвитку). У відповідності з базовим варіантом прогнозу реальний ВВП України в 2015 р. майже в 2,4 рази повинен перевищувати рівень 2002 р. Для цього середньорічні темпи приросту ВВП в даний період повинні складати около 6,5 %. Такий темп приросту в 2,2 рази перевищує середньогодовий темп приросту світової економіки (2,9 %), що відповідає стратегічній задачі випереджаючого розвитку України в глобальному економічному просторі [11, с. 75].

Базовим сценарієм Стратегії економічного та соціального розвитку України передбачається, що прискорений інноваційний розвиток національної економіки забезпечить 60 % приросту ВВП [11, с. 77]. Це означає, що основою економічного зростання повинні стати нові технології, знання та інформація. Їх інтеграція дає можливість отримати бажаний результат — нову якість економічного розвитку.

Для прогнозування процесу розширеного виробництва якісних змін у національній економіці необхідно розробити систему макроекономічних індикаторів, які б відображали

темпи і особливості його протікання. У якості базових серед індикаторів можуть бути обрані наступні: динаміка ВВП; індекси споживчих цін та цін виробників; індекси кількісної та якісної складових економічного зростання; доля інвестиційних і споживчих товарів у структурі промислового виробництва, імпорту та експорту; середній та реальний ефективний обмінний курс гривні до іноземних валют; індекси виробництва первинних ресурсів, які є матеріальною основою для стійкого розвитку внутрішнього ринку, відношення динаміки кінцевих споживчих видатків і валового нагромадження основного капіталу; динаміка питомої ваги залучених інвестицій (кредитні ресурси банківської системи, іноземних інвесторів, позабюджетних фондів, кошти населення) в їх загальному обсязі [7, с. 26]. На прогнозуванні та виконанні цих показників необхідно сконцентрувати зусилля центральних та місцевих органів виконавчої влади, сформувавши програмні основи їх діяльності.

Тому доцільно розглянути реальну ситуацію зміни деяких макроекономічних показників впродовж 2002—2008 рр. (табл. 1).

Згідно з табл. 1, спостерігається позитивне зростання реального ВВП впродовж усього розглянутого періоду, бо його величина більше 100 %, але вже в 2008 році помітне зниження рівня реального ВВП на 5 % у порівнянні з аналогічним показником 2007 р. Щодо темпів зростання промислового виробництва, то воно має чітку тенденцію до зростання, що загалом є позитивним чинником підвищення ефективності зростання економіки держави. Індекс споживчих цін впродовж усього розглянутого періоду знаходиться приблизно на одному рівні, таку тенденцію має і індекс цін виробників, що свідчить про те, що у цьому напрямі економіка має стабільну тенденцію розвитку.

Але усі ці розглянуті показники (табл. 1) значно нижче, чим це передбачено Стратегією економічного та соціального розвитку України.

Для здійснення програмних структурних змін в економічній системі необхідний цілеспрямований макроекономічний механізм, який сприяв би даному процесу та стимулював позитивну макроекономічну динаміку. Основними складовими в

цьому механізмі виступають сфери споживання та нагромадження. Важлива правильна робота господарчого механізму не тільки на різноманітних рівнях (глобальному, національному, регіональному, локальному), але і в різноманітних сферах (виробничій, фінансовій, інвестиційній та ін.).

У цьому аспекті актуальним є питання про роль державного регулювання економіки в здійсненні прогресивних структурних змін в економічній системі. Держава впливає на якісні структурні трансформації в економіці за допомогою проведення активної структурної політики. Прогресивні зміни в економіці вважаються результатом її структурних перетворень. Економічна політика держави в сфері споживання та накопичення суттєво впливає на характер макроекономічної динаміки, фактично визначаючи її результат.

Ефективність управління структурними процесами визначає траєкторію розвитку держави. Необхідно виявити особливості державної стратегії в споживанні і накопиченні, ступінь їх впливу на макроекономічну динаміку. Держава за допомогою податків та видатків може змінювати співвідношення між долею накопичення та споживання в національному доході, стимулювати зростання попиту або, навпаки, заохочувати заощадження та накопичення, змінювати структуру споживання та нагромадження.

Але у зв'язку з ускладненням суспільства, його структур та функцій відбулося розділення задач в діяльності влади на поточні та стратегічні. Українська влада приділяє деяку увагу першим, залишаючи без уваги другі. Ця обставина виявляється у відсутності концептуальної фронтальної стратегії виживання країни та у присутності локальних криз окремих сфер соціальної організації суспільства [9, с. 26].

В умовах нової української державності питанням стратегічного планування, моделювання процесів майбутнього розвитку країни при застосуванні новітніх технологій приділяється недостатньо уваги. Особливо гостро це відчувається у фінансово-бюджетній сфері. Так, розрахункова палата України у своїх висновках на проект державного бю-

джету, який розробляється Верховною Радою України, роками наголошує, що повторюється недолік бюджетного планування — слаба прогнозна складова державного бюджету, недостатній облік усіх сукупностей, впливаючих на економіку факторів. Сьогодні очевидно, що при складанні плану-прогнозу необхідні принципово нові програмно-цільові підходи, які дозволять забезпечити вирішення стратегічних задач.

Державний бюджет відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, бо він є відображенням сутності державної політики. Стратегічні задачі та мета розвитку економіки та соціальної сфери втілюються у імперативах фінансових взаємовідносин, які закладаються в бюджет. Отже, бюджет як основний фінансовий план держави повинен бути не тільки директивою, але й прогнозом розвитку, передбаченням майбутнього стану економіки. Наскільки вірний прогноз — настільки продуманим є фінансовий план. Але без чіткого регламентування та структуризації процесу прогнозування державного бюджету неможливе його продуктивне впровадження, тому для підвищення ефективності державного планування необхідний контроль на усіх стадіях цього процесу.

Державний фінансовий контроль у тій чи іншій формі присутній на усіх стадіях управлінського циклу, але передусім він необхідний при виборі довгострокової стратегії, на стадії стратегічного планування. Контроль — це не мета, а невід'ємна частина стратегічного управління, яка призначена не тільки визначати відхилення від намічених планів та прийнятих стандартів, але й пильно слідкувати за економією бюджетних коштів, ефективністю їх використання, а головне — створювати умови, які б могли запобігти або скоротити фінансові порушення у майбутньому [5, с. 13].

По-перше, фінансовий контроль є необхідним для досягнення мети стратегічного управління тому, що він є незамінним на етапі прогнозування, при плануванні основних напрямків соціально-економічного розвитку держави. Не одне управлінське рішення, яке потребує фінансування із бюджетних джерел, не повинна прийматися без попередньої фінансової експертизи, без кваліфікованого висновку незалежного органу фінансового контролю.

По-друге, стратегічний аналіз як етап управлінського циклу передбачає виявлення усієї сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку, прихованих резервів економічного зростання, оцінку реального стану економіки та її можливого стану у майбутньому. Фінансовий контроль на основі наукової методології та за допомогою нових інформацій-

Таблиця 1. Основні макроекономічні показники розвитку України у січні 2002—2008 років (%) [2, с. 33].

Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
Реальний ВВП (до відповідного місяця попереднього року)	103,2	107,7	109,0	106,5	100,9	109,3	104,9
Темпи (зростання/зниження) промислового виробництва (до попереднього місяця)	91,1	89,8	88,0	92,1	85,0	88,0	87,6
Індекс споживчих цін (до попереднього місяця)	101,0	101,5	101,4	101,7	101,2	100,5	102,9
Індекс цін виробників (до попереднього місяця)	99,6	100,5	101,6	100,2	101,2	102,3	102,3

них технологій здатний внести суттєвий вклад.

По-третє, контроль за виконанням та коректування стратегічного плану — найважливіший етап, без якого стратегічне управління втрачає усілякий зміст. Контроль за виконанням стратегічного плану реалізується за допомогою механізму здійснення у постійному режимі моніторингу реалізації прийнятих управлінських рішень. За результатами моніторингу вносяться коректування в стратегічні плани та рішення, уточнюються мета та задачі, приймаються заходи щодо усунення відхилень від націлених планів.

По-четверте, для цілей стратегічного управління вельми важливо не тільки встановити контроль за законністю та своєчасністю руху бюджетних коштів, але й визначити, наскільки ефективно та доцільно витрачаються ці кошти. Фінансовий аудит здійснює суттєвий вплив на результативність фінансового управління, однак він має обмежені рамки застосування. Більш широкі можливості має такий вид фінансового контролю, як аудит ефективності використання державних коштів. Це апробована світовою практикою методика аудиту ефективності, яка допоможе досягти більш високої якості вирішення стратегічних задач.

По-п'яте, фінансовий контроль здатний надати не тільки економічний ефект, що для нього є природним і визначеним функціональним змістом. Діючий фінансовий контроль, який здійснюється на основі принципів законності, об'єктивності, незалежності та гласності, сприяє ефективності управління суспільними фінансовими коштами, що в свою чергу призведе до підвищення авторитету влади.

Для реалізації даної стратегічної установки, яка б відповідала духу часу, передбачений цілий ряд конкретних заходів, які мають безпосереднє відношення до фінансового контролю. Зокрема, потрібно прискорити запровадження моделі середньострокового бюджетування, орієнтованого на результати; забезпечити збалансування бюджетної системи України у довгостроковому періоді; підвищити результативність бюджетних видатків; розробити та затвердити державний бюджет на середньостроковий період (2009—2012 рр.); розширити самостійність та відповідальність головних розпорядників бюджетних коштів, підсилити контроль, досягти зміцнення фінансової дисципліни.

Таким чином, на сьогодні програма соціально-економічного розвитку України не сфокусована в якому-небудь офіційному документі, тому в якості плану стратегічного розвитку країни можуть виступати посилення Президента України ос-

танніх років. У цих документах достатньо чітко сформульовані пріоритети соціально-економічної політики на десятиліття, основні зусилля при цьому передбачається сконцентрувати на ті сфери, які визначають якість життя українських громадян. У свою чергу, щоб вирішити цю стратегічну задачу, необхідно у відносно короткі терміни провести економічну і соціальну модернізацію країни, що може бути тільки за умови ефективності бюджетного процесу та відповідної системи фінансового контролю.

ВИСНОВКИ

Таким чином, стратегічне управління розвитком економіки є доволі складним, різностороннім та широкомасштабним процесом, який потребує високої кваліфікації виконавців, від яких залежить якість розробленої стратегії розвитку економіки. Тому саме від якості розробки стратегічних планів та прогнозів на довгострокову перспективу залежить ефективність розвитку економіки у цілому.

Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати, що стратегічне управління є важливим етапом для ефективного розвитку економіки держави, але в Україні недостатньо розвинута ця система управління, розвиток стратегічного управління перебуває на етапі становлення стратегічного планування. Отже, для забезпечення стійкого розвитку в умовах ринку необхідно, щоб стратегічне управління стало реальним інструментом управління. Але на сучасному етапі більш актуальними питаннями для вирішення залишаються поточні, а не довгострокові цілі. Тому саме переорієнтація стратегічних планів, в першу чергу, на довгострокову перспективу і має стати сферою подальших наукових розробок.

Конкретними кроками в справі підвищення ефективності стратегічного управління розвитком економіки могли б стати:

— прогнозування та контроль за динамікою системи макроекономічних індикаторів країни;

— підвищення ефективності державного управління структурними процесами;

— розробка державного бюджету з урахуванням прогнозних даних розвитку економіки;

— підсилення фінансового контролю при прогнозуванні та плануванні основних напрямів соціально-економічного розвитку держави;

— детальний аналіз реального стану економіки та її можливостей у майбутньому;

— проведення моніторингу реалізації прийнятих управлінських рішень;

— впровадження аудиту оцінки

ефективності використання державних коштів;

— підсилення фінансового контролю з метою підвищення економічного ефекту та ін.

У процесі реформування економіки Уряд України має розробити власну програму зміни моделі розвитку національної економіки на середньострокову перспективу, де задачі якості економічного зростання займали б головну позицію. У іншому випадку Україна втратить ще один шанс піднятися до рівня розвинутих країн світу, стандартів життя їх населення.

Література:

1. С. Демченко Управление структурными изменениями в экономике // Проблемы теории и практики управления. — 2008. — № 9. — С. 90—96.

2. Основні макроекономічні показники розвитку України у січні 2002—2008 р. // Вісник НБУ. — 2008. — № 3. — С. 33.

3. Шинкаренко П. Экономическая политика: стратегия и тактика. Модернизация экономики и государство // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 5. — С. 31—37.

4. Пастухова В. Развитие теории та практики стратегического управления в Украине // Вісник КНТЕУ. — 2006. — № 2. — С. 10—15.

5. Столяров Н. Стратегическое управление и контроль // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 8. — С. 8—16.

6. Сімонова В.С. Еволюція категорій "стратегія" та "стратегічне управління" // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 5 (59). — С. 117—120.

7. Пустовойт О. Количественная и качественная составляющие экономического развития Украины: управленческие аспекты // Экономика Украины. — 2006. — № 2. — С. 20—26.

8. Янов В. Теоретические подходы к стратегическому управлению развитием экономики // Проблемы теории и практики управления. — 2007. — № 9. — С. 15—22.

9. Бухтев Н.И. Отечественная модель управления как фактор выживания страны // Вестник Донецкого отделения социологической ассоциации Украины. — 2006. — № 2. — С. 22—34.

10. Гольдштейн Г. Я. Стратегические аспекты управления НИОКР: Монография. — Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2000.

11. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки) "Шляхом європейської інтеграції". Авт. кол. : А.С. Гальчинський, В.М. Геєць (та ін.). — К., 2004, 150 с.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2009 р.